En litterär tvekamp mellan tyske socialdemokrater

Author(s): Joh. R. Nilsson

Source: *Ekonomisk Tidskrift*, Årg. 2 (1900), pp. 231-252

Published by: Wiley on behalf of The Scandinavian Journal of Economics

Stable URL: <http://www.jstor.org/stable/3437196>

Accessed: 21-04-2016 20:29 UTC

Your use of the JSTOR archive indicates your acceptance of the Terms & Conditions of Use, available at
<http://about.jstor.org/terms>

JSTOR is a not-for-profit service that helps scholars, researchers, and students discover, use, and build upon a wide range of content in a trusted digital archive. We use information technology and tools to increase productivity and facilitate new forms of scholarship. For more information about JSTOR, please contact support@jstor.org.

The Scandinavian Journal of Economics, Wiley are collaborating with JSTOR to digitize, preserve and extend access to *Ekonomisk Tidskrift*

En litterär tvekamp mellan tyske socialdemokrater.

Af Joh. R. Nilsson.

Impulsen till Tysklands moderna socialistiska arbetarerörelse kom icke närmast från Karl Marx, utan från Ferdinand Lassalle. Det var dennes ryktbara »öppna svar» den 1 mars 1863 till några Leipzigerarbetare, som satte de förut slumrande krafterna i verksamhet. Den 23 maj 1863 bildades »Allmänna tyska arbetareföreningen», som fullständigt var besjälad af Lassalles i nämnda svar uttalade idéer. Närmaste målet skulle vara att vinna »den allmänna, lika och direkta valrätten». Med statens hjälp skulle sedan stora produktivassociationer bildas, hvarigenom arbetarne skulle blifva sina egna herrar och erhålla hela afkastningen af sitt arbete och ej såsom nu — på grund af den järnhårda lönelag, som under den fria konkurrensen härskar — blott så mycket, som motsvarar det nödortfuga lifsuppehållet.

Men det dröjde ej länge, förrän denna arbetarerörelse fick en farlig medtäflare i en annan, utgången från Marx och byggd på hans teorier. Under Liebknechts och Bebels ledning upprättades 1869 det »socialdemokratiska arbetarepartiet» med marxistisk åskådning. Ej genom produktivassociationer och allmän rösträtt kunde arbetarklassens frigörelse ernås, utan blott genom privatkapitalismens försvinnande i »framtidens fria folkstat». De båda riktningarnas anhängare lefde ej i bästa förstånd med hvarandra. Men regeringens år 1874 påbörjade socialistförföljelser ledde snart till deras försoning och sammansmältning. Därvid fingo marxis-

terna öfvertaget, och det på kongressen i Gotha 1875 uppställda programmet innehöll blott några få betydelselösa medgifvanden åt anhängarne af Lassalle. Och äfven dessa sista rester af de en gång så bländande och tändande Lassalleska slagorden försvunno från programmet vid Erfurtkongressen 1891; och den tyska socialdemokratien hade således helt försvurit sig åt Marx.

Man hör tydligt genljudet från den snillrike socialistiske tänkarens skrifter i följande satser ur Erfurtprogrammet:

»Det borgerliga samhällets ekonomiska utveckling leder med naturnödvändighet till undergång för smådriften, hvilken har sin grundval i att arbetarens produktionsmedel äro hans privat-egendom. Denna utveckling skiljer arbetaren från hans produktionsmedel och förvandlar honom till egendomslös proletär, medan däremot produktionsmedlen blifva monopol för ett jämförelsevis litet, antal kapitalister och jorddrottar.

Samtidigt med att alla produktionsmedlen monopoliseras, undanträngas de splittrade, i smått drifna företagen af kolossal stordrift, de enkla verktygen utvecklas till maskiner och det mänskliga arbetets afkastningsförmåga växer ofantligt. Men alla fördelar af denna omgestaltung behålla kapitalister och jorddrottar för egen räkning. Dess följd för proletariatet och för de nedsjunkande medel-lagren — småborgare, bönder — är blott ökad osäkerhet i deras existens, ökad elände, tryck och slafveri, större nedpressning och utplundring.

Allt mer ökas antalet proletärer, allt väldigare blir de öfverflödiga arbetarnes armé, allt skarpare blir motsatsen mellan utplundrare och utplundrade, allt mer förbittrad den klasskamp mellan bourgeoisie och proletariat, som klyfver det moderna samhället i två fientliga härläger och utgör det gemensamma kännetecknet på alla industriländer.

Afgrunden mellan egendomsbesittande och egendomslösa vidgas än mera genom kriserna, hvilka ha sin grund i själfva det kapitalistiska produktionssättets väsen. Dessa kriser, som blifva allt mera omfattande och allt mera förhärjande, göra allmän osäkerhet till samhällets normala tillstånd och bevisa, att de produktiva krafterna vuxit det nutida samhället öfver hufvudet, att en ändamålsenlig användning och ohämmad utveckling af produktions-

medlen icke längre låter förena sig med, att dessa äro i enskilda händer.

Det finns endast en utväg att göra stordriften och det samhälleliga arbetets städse växande afkastningsförmåga till en källa till högsta välfärd och allsidig, harmonisk fullkomning för de hittills utsugna klasserna, hvilka däri nu fastmer ha en källa till elände och förtryck. Och den utvägen är: att förvandla den kapitalistiska privatbesittningen af produktionsmedlen till samhällelig besittning och att ombilda varuproduktionen till socialistisk produktion, drifven för och genom samhället».

Detta program antogs enhälligt 1891. Men det var ändå inte så helt med sammanhållningen inom det socialistiska lägret. Den åtminstone i sin verkan misslyckade socialistlagens tryck (1878—90) höll någorlunda ihop partiets olika element. Men detta tryck hade ej väl upphört att verka, förrän splittringen trädde i öppen dag. Det fanns inom partiet en riktning, som ogillade allt slags kompromissande med den bestående samhällsordningen, opponerade sig mot deltagande i det parlamentariska lifvet och föraktfullt afvisade försöken att med sådana palliativmedel som arbetareskyddslagstiftning och dylikt komma proletärerna till hjälp i kampen för tillvaron. Den anarkistiska utväxten skar man helt enkelt bort på Erfurtkongressen, i det att de öppna anhängarne af denna åskådning uteslötos ur partiet. Men äfven inom partiet i öfrigt göra sig allt fortfarande två tendenser gällande, den ena gående i mera revolutionär riktning, den andra af mer socialreformatorisk art. Somliga af partiets ledande män synas ha en benägenhet att allt efter omständigheterna luta än åt det ena hållet, än åt det andra. Den mest betydande och mest kände bland dem, som ärligt ställa sig på socialreformatorisk grund och således på fullt allvar arbeta för sociala reformer, har länge varit ledaren af Bayerns socialdemokrater, Georg von Vollmar. Mer än en gång har han betonat vikten af att socialdemokraterna rikta sina ansträngningar hufvudsakligen på ernåendet af nära liggande mål och icke förlösa sina krafter på sträfvandet efter i aflägsset fjärran hägrande idealsamhällen.

Denna mera moderata riktning inom Tysklands socialdemo-

krati har nyligen vunnit en afsevärd förstärkning i Ed. Bernstein. I många år hade denne i »Neue Zeit» och andra socialistiska organ med talang och värme kämpat för den marxistiska ortodoxien, men småningom hade hos honom uppkommit tvifvel om dess sanning och efter »flerårig inre strid», som han själf betygar, kände han sig öfvertygad om, att Karl Marx' och följaktligen det socialdemokratiska partiets grundåskådning led af betänkliga brister. Till den i Stuttgart i okt. 1898 samlade partidagen insände han därför en skrift, hvori han utvecklade denna sin nya uppfattning. Och för att utförligare klargöra skälen för densamma utgaf han i jan. 1899 en broschyr med titeln: »Die Voraussetzungen des Sozialismus und die Aufgaben der Sozialdemokratie». Boken väckte formlig sensation. De liberala tidningarna och »bourgeoisie»-bladen i allmänhet dolde ej sin tillfredsställelse med hvad som skett. Och inom socialistlägret utbröt en liflig pennfejd, hvarvid den främste bland Bernsteins motståndare var hans gamle vapenbroder Karl Kautsky. Efter att först i smärre uppsatser ha sökt vederlägga Bernstein sammanfattade Kautsky på hösten 1899 sina argument i en skrift betitlad: »Bernstein und das sozialdemokratische Programm.» En öfversikt öfver de viktigaste stridspunkterna och de båda kämparnes ställning till desamma torde ej sakna intresse för tidskriftens läsare, om också framställningen på grund af det begränsade utrymmet ej kan gå så långt i detaljer, som i och för sig vore önskvärdt.

Värdeteorien.

Marx bygger som bekant sitt socialistiska system på läran om värdet. Själfva utgångspunkten för sin teori eller satsen, att arbetet ensamt är källan till allt värde, finner han hos flere nationalekonomer af den s. k. klassiska skolan. Men under det att dessa framkastade satsen såsom själfklar, utan några bevis, söker Marx förebringa ett sådant. Han skiljer då först mellan bruksvärde och bytesvärde eller värde i egentlig mening. Ett tings förmåga att tillfredsställa ett behof ger det bruksvärde eller, såsom Marx uttrycker sig, gör det till ett bruksvärde, en nyttighet. Bruksvärdet beror således ej därpå, om tingets anskaffande kostat mycket eller litet arbete, utan på dess egenskaper. Bytesvärdet åter är det kvantitativa förhållande, den proportion, hvori bruks-

värden d. v. s. nyttigheter af olika slag gå i utbyte mot hvarandra. Ett sådant byte förutsätter, att de två nyttigheterna hafva något gemensamt af samma storlek. Detta gemensamma kan ej vara någon geometrisk, fysisk, kemisk eller annan naturlig egenskap hos varorna. Deras naturliga egenskaper komma öfverhufvudtaget endast i betraktande, såvidt de göra dem till bruksvärden. Varornas utbytesförhållande däremot karakteriseras ögonskenligen genom abstraktion från deras bruksvärden. Vid bytet gäller ett bruksvärde precis lika mycket som ett annat, om det bara förefinnes i gehörig proportion. Såsom bruksvärden äro varorna af olika kvalitet, såsom bytesvärden kunna de blott vara af olika kvantitet.

Men bortser man sålunda — fortsätter Marx — från varornas bruksvärde, så återstår för dem blott en egenskap, den att vara produkter af arbete. Härvidlag är det emellertid nödvändigt att abstrahera från de olika arterna af mänskligt arbete t. ex. skillnaden mellan en snickares och en väfwares arbete. Denna skillnad är nämligen grund till olika bruksvärden. Vid bytet fäster man sig därför endast vid det för allt slags arbete gemensamma, nämligen att det är en föryttring af mänsklig arbetskraft. Detta kallar Marx abstrakt mänskligt arbete. En nyttighet har således värde i egentlig mening, därför att abstrakt mänskligt arbete däri är förkroppsligadt.

Jag har sällan läst någonting, som går upp emot denna bevisföring i fråga om dålig logik och lättsinnig slutledning, säger Böhm-Bawerk.

Marx fortsätter emellertid med frågan: Hur mäter man då storleken af en nyttighets värde? Jo, genom det kvantum af »värdebildande substans» d. v. s. arbete, som den innehåller. Och arbetskvantiteten själf mätes genom arbetstiden. Dock icke genom den individuella arbetstid, som åtgått för en viss bestämd person att förfärdiga en gifven nyttighet — då skulle ju en vara bli värdefullare, ju långsammare och latare en arbetare vore! — —, utan genom den »socialt nödvändiga arbetstiden» d. v. s. den arbetstid, som i ett gifvet samhälle tillverkningen af en viss nyttighet kräfver af arbetare, som i afseende på arbetsskicklighet och arbetsintensitet intaga en mellanställning mellan de yppersta och de sämste och som arbeta under medelgodas produktionsvillkor

Men är det arbetet ensamt, som bestämmer en nyttighets värde, så är det ju en orättvisa, att arbetaren ej erhåller hela sin arbetsprodukt. Denna orättvisa möjliggöres därigenom, att samhället tillåter enskild äganderätt till jord och kapital. Ty däri-genom tvingas arbetaren, som ej äger annat än sin arbetskraft, att sälja denna sin »vara» till kapitalisterna, och de betala natur-ligtvis ej mer än som motsvarar dess värde. Men arbetskraftens värde bestämmes, liksom hvarje annan varas, af den arbetstid, som är nödvändig för att producera den d. v. s. den arbetstid, som erfordras för att anskaffa de för arbetaren nödvändiga under-hållsmedlen. Om t. ex. 6 timmars arbetsdag kräfves härför, men arbetaren får arbeta 12 timmar, så stoppar kapitalisten i sin ficka värdet af de öfverskjutande 6 arbetstimmarne produkt. Genom detta »mervärde» uppkommer kapitalräntan, som således enligt Marx ingenting annat är än en exploatering af arbetarne från arbetsgifvarnes sida.

Denna Marx' värde- och mervärdelära står ej högt i kurs hos nationalekonomerna ex professo och man kan väl säga, att deras kritik fällt slutdomen öfver den. De socialistiska skrift-ställarne ha dock hittills i allmänhet föga berörts däraf, men förr eller senare måste de nog låta det partiet ur den Marxska dog-matiken falla. Hur har ej Marx själf invecklat sig i motsägelser vid fullföljandet af sin teori! Bernstein har också insett, att man ej kan slå sig till ro med den. Men hans framställning af denna fråga lider i så hög grad af oreda och oklarhet, att det, såsom Kautsky också framhåller, är omöjligt att riktigt få reda på hans ståndpunkt härvidlag. Detta torde ha sin naturliga förklaring däri, att Bernstein för närvarande ej har någon bestämd uppfatt-ning i detta mycket debatterade ämne. Han betecknar det själf på ett ställe som ett »icke fullt klargjort problem». Efter att ha redogjort för Marx' teori och visat, hur den öfverflödar af abstraktioner och egendomliga reduktioner, förklarar han, att »vär-det på detta sätt förlorar, såvidt det gäller en enstaka vara, hvarje konkret innehåll och blir en ren tankekonstruktion»! Det bestämmer ej varuprisen och har ej heller gjort det före det kapitalistiska produktionssättets uppkomst, såsom t. ex. Engels velat göra tro-ligt. Alldeles felaktigt är också att tro, att man med läran om mervärdet har fått någon måttstock för arbetarnes exploatering

genom kapitalisterna och en norm för rättvisan eller orättvisan af den nuvarande inkomstfördelningen. Hur ofta finner man ej de bäst ställda arbetarne i företag med högt mervärde och de sämst ställda i sådana med lågt! Teorien kan visserligen gagna såsom ett medel att analysera och klargöra det förhållandet, att »merarbete» alltid förekommer i samhället d. v. s. att blott en del af samhällets medlemmar deltaga i varuproduktionen, under det att den andra delen åtnjuter inkomst antingen för tjänster, som ej stå i direkt sammanhang med denna produktion eller utan något som helst arbete. Men teorien bevisar ej detta förhållande, och det behöfs ej heller, ty det är ju ett erfarenhetsfaktum.

Sedan Bernstein sålunda väsentligen reducerat betydelsen af den Marxska värdeteorien, är det klart, att han ej anser socialismen kunna vetenskapligt grundas därpå. Han tror sig ock med stöd af Engels kunna påstå, att Marx ej heller ställt detta kraf på sin värdeteori. Men har ej värdeläran betydelsen af grundval för hela det socialistiska systemet, finns ju ingen anledning att med händer och fötter klamra sig fast vid den och tillsluta öronen för de berättigade invändningar, som göras emot den, såsom socialisterna enligt Bernstein länge haft för sed. Den nya värdeteori, som under de senaste årtiondena särskildt utvecklats af den nationalekonomiska skola, som plägar kallas den österrikiska, är värd mera uppmärksamhet, anser Bernstein, än socialisterna hittills funnit skäl att ägna den, ehuru den visserligen ej heller innehåller hela sanningen.

Kautsky å sin sida tillägger nog värdeteorien större betydelse för en »vetenskaplig» socialism än Bernstein anser sig behöfva göra, ehuru han villigt medgifver, att en socialistisk byggnad kan uppföras på annan grund än den Marxska. Hittills har han emellertid ej funnit Marx' värdeteori vederlagd. Allraminst har Bernstein lyckats därmed, om det varit hans mening; ty om hans värdeteori kan man verkligen säga, att den är ett »fullkomligt oförklaradt problem». Att som Bernstein buga sig åt vänster och höger, för Marx och för Böhm-Bawerk, samt förklara bådas teorier ha ett visst berättigande, den ena för ett ändamål, den andra för ett annat, leder ju, säger Kautsky, till upphäfvande af all enhet i uppfattningen och är för resten absurd, då hvarje värdeteori har ett ändamål: att upptäcka den lag, som reglerar bytet.

Kautsky medgifver visserligen, att Marx' värdeteori ej saknar outredda punkter. Men han tycks mena, att någon tro bör man ha äfven i ekonomiska ting. Därför accepterar han tillsvidare Marx' lära, äfven där denne inga bevis lämnat för sina påståenden. Så i fråga om kvalificeradt eller, som Marx säger, kompliceradt och enkelt arbete. »Kompliceradt arbete, heter det hos Marx, är multipliceradt enkelt arbete, så att ett litet kvantum kompliceradt arbete är lika med ett större kvantum enkelt arbete. Att en sådan reduktion ständigt försiggår, visar erfarenheten. — — — De olika proportioner, hvori olika arter af arbete reduceras till enkelt arbete såsom måttenhet fastställas genom en samhällsprocess bakom producenternas rygg och synas dem därför genom häfd gifna!» Marx har emellertid sedermera aldrig lämnat upplysning om arten af denna samhällsprocess. Detta är naturligtvis ej en obetydlig lucka i hans bevisföring. Men Kautsky tröstar sig. Marx säger nämligen om denna sak på ett ställe i sin »Kritik der politischen Oekonomie»: »för de lagar, som reglera denna reduktion, är icke här rätta stället att redogöra». Att han således själf uppdragat dessa lagar, ehuru han tyvärr icke kommit att för andra klargöra deras natur, är enligt Kautsky tydligt, annars hade han ej hänvisat till dem. Detta är ju en rörande lärjungatro och lämnar bland annat ett godt vittnesbörd om Kautskys och många andra socialistiska skriftställares vetenskaplighet.

Stordrift och smådrift.

Att det nuvarande samhällets ekonomiska utveckling med naturnödvändighet leder till undergång för smådriften, är en sats, som det socialdemokratiska programmet med stöd af Marx skarpt framhåller. Bernstein anser äfven detta påstående vara en »sanning med modifikation». »Den socialistiska kritikens förutsägelser», yttrar han, »slå visserligen in på ett stort antal industriella produktionsgrenar, men de ha i fråga om andra ännu i dag blott i ringa grad visat sig riktiga. Och ännu långsammare än i industrien försiggår koncentreringsprocessen i landthushållningen. Näringsstatistiken uppvisar en utomordentlig mångfald af företag i olika storlekar, och ingen storleksklass synes göra sig i ordning att försvinna». Såsom stöd för dessa utsagor anför Bernstein en hel del statistiska uppgifter från olika länder, ehuru han åtminstone

med hänsyn till vissa af dem medger, att ifrågavarande statistik är bristfällig. I afseende på England kommer han till det resultat, att emellan $3\frac{1}{2}$ à 4 millioner arbetare äro sysselsatta i storindustriella anläggningar, under det att öfver $5\frac{1}{2}$ millioner äro anställda i medelstora och små företag. Således är icke ens »världens verkstad» på långt när i den grad, som man ofta tror, hemfallen åt storindustrien. Och han berättar, hurusom till England öfverflyttade tyske arbetare upprepade gånger för honom uttalat sin förvåning öfver att där inom många industrigrenar, såsom trä- och metallförädlingsindustrierna, en så långt gående splitt-ring af företagen ännu förefinnes.

I Tyskland är förhållandet detsamma. Af de $10\frac{1}{4}$ millioner personer, som år 1895 därstädes voro sysselsatta i industriellt arbete, kommer något öfver 3 millioner på den stora industrien, $2\frac{1}{2}$ millioner på den medelstora — dit räknas de företag, som sysselsätta 6—50 personer — och $4\frac{3}{4}$ millioner på den lilla. Handtverksmästarne voro $1\frac{1}{4}$ million. Och om man jämför de tyska industriräkningarna 1882 och 1895, så finner man, att det ej blott är de stora företagen, som tillväxa i antal, utan äfven de små och medelstora, om också de stora visade sig tillväxa i starkare grad.

Och det ligger i sakens natur, att den bild, som den faktiska utvecklingen sålunda visar oss, skall bli just sådan och ej få den gestalt, som det socialistiska lärosystemet fantiserar om. Ty, säger Bernstein, rätt många industrigrenar lämpa sig lika bra eller nästan lika bra för liten och medelstor drift som för stor. Och de fördelar, som möjligen äfven i dessa fall kunna vara utmärkande för storindustrien, uppvägas af andra, som smådriften eger. Ofta är det äfven så, att storindustrien lämnar halffabrikat, som sedan med fördel kunna bringas till fullfärdigt skick i mindre företag. Och i samma mån som samhällenas rikedom genom storindustrien växer, framträder behovet af lyxartiklar, och dessa förfärdigas, åtminstone att börja med och ofta nog äfven framgent, i företag, drifna i liten skala. Man kan således säga, att om också storindustrien suger upp många små företag, framlockar den å andra sidan nya sådana.

Hvad som gäller om industrien kan också till stor del tillämpas på handeln. Ingenting kan vara mera utopiskt, menar

Bernstein, än att vänta sig, att de stora magasinerna och dylika stora handelsföretag skola uppsluka de små och medelstora affärerna. Statistiken visar, att både antalet af i handeln sysselsatta personer och bodarnes antal tillvuxit såväl i England som i Tyskland under de senaste årtiondena.

Med allt detta synes Bernstein ej vilja neka, att stordriften vinner mer och mer terräng, åtminstone intill en viss gräns. Det går bara så oändligt mycket långsammare än man trott. Men hur ställer sig saken i afseende på jordbruket? Jo, därvidlag är det så långt ifrån att de socialistiska teorierna bekräftas, att utvecklingen synes gå i alldeles motsatt riktning. En jämförelse mellan den tyska statistiken 1882 och 1895 visar, att de medelstora bondgårdarnes (5—20 hektar) antal tillvuxit hastigast: med nära 8⁰/₁₀₀. Därefter komma de mindre gårdarne (2—5 hektar) med en tillväxtprocent af 3¹/₂. Jordbruk på 20 à 100 hektar visa däremot en tillväxt af icke fullt 1⁰/₁₀₀ och de på mer än 100 hektar en än mindre. I Holland har stordriften direkt gått tillbaka, och i Belgien synes utvecklingen vara densamma. Ja, till och med om England anser sig Bernstein kunna fälla samma omdöme. Det kan därför ej vara något tvifvel om, slutar han, att i hela Vesteuropa, likasom ock i de östra staterna af den nordamerikanska unionen, öfverallt den lilla och medelstora driften inom landthushållningen växer och den stora går tillbaka.

Kautsky å sin sida håller fast vid, att den skildring af den ekonomiska utvecklingsprocessen, som Marx gifvit och som det socialistiska programmet eftersäger, är riktig. Man skall bara fatta den rätt. Marx har nämligen därmed endast framhållit den riktning, i hvilken utvecklingen går, men ej dess hastighet. Att den kan komma att kräfvat hundratals år, nekar ej Kautsky. Vidare säger han, att det ej är fråga om en plötslig och allsidig expropriation af samtliga kapitalister på en gång. Tvärtom kan den mycket väl komma att försiggå småningom, ehuru han med bästa vilja ej vill öfvertaga någon garanti för att så blir fallet.

Hufvudsaken är således den: går utvecklingen i den riktning Marx angifvit eller icke? Man kan ju mycket väl ansluta sig till Marx' uppfattning, utan att därför behöfvat förbise, att i verkligheten en hel mängd krafter framträda, som verka störande och hämmande på utvecklingens allmänna gång, men hvilka icke

därför ändra dess riktning. Hvilken ståndpunkt Bernstein i detta afseende intar, är ej godt att få reda på, menar Kautsky, i det han uppvisar, att Bernstein på ett ställe säger så och på ett annat annorlunda. Men säkert är, att den statistiska bevisning, han förebragt, ej i ringaste mån inskränker giltigheten af den samhällsdiagnos Marx ställt. Större delen af de statistiska siffror Bernstein för fram saknar bevisningskraft med afseende på utvecklingens riktning, därför att de äro hämtade från en enda yrkes- och industriräkning. De skulle på sin höjd kunna visa oss, hur långt vi ännu ha kvar till den tid, då samhället är moget för en socialistisk organisation. Men inte ens därtill duga de, ty socialisterna ämna ej lägga armarna i kors och vänta, tills frukten af sig själf faller från trädet. »Vi måste kämpa; ingen statistik i världen kan ge oss kunskap om, hur nära eller aflägsen segern är och möjligheten att med framgång begagna den. Det vore barnsligt att vilja fastställa, hvilken höjd kapitalkoncentreringen måste ha nått, innan seger blir möjlig.» Att Kautsky och hans anhängare, om de en gång skulle komma till makten, ej skola rygga tillbaka för hvarjehanda politiska och sociala experiment, synes således säkert.

Den Bernsteinska statistik, som är af betydelse för frågan om, i hvilken riktning utvecklingen går, är hufvudsakligen hämtad från Tyskland. Men rätt tolkad, anser Kautsky, bekräftar Tysklands statistik på ett glänsande sätt Marx' teori. Och nog är det en bra stor otur för Bernstein, menar Kautsky, att han med varmaste öfvertygelse skulle omfatta denna teori, så länge dess statistiska stöd var mindre betydande, men börja tvifla, när det blef alldeles uppenbart, att den är en trogen afspeglings af verkligheten.

Att så är fallet, söker Kautsky med stor utförlighet visa, och man får af hans framställning nödvändigt det intrycket, att den ekonomiska utvecklingen i Tyskland under de tretton åren 1882—95 gått i riktning mot storindustri med långt större fart än Bernstein velat göra troligt. Här blott några få data. Hela antalet industriella företag ökades med 4,6 procent, men däraf tillväxte de små (sysselsättande 1—5 personer) blott med 1,8 procent, under det antalet jätteföretag (med öfver 1000 personer) steg med 100 procent. De förras antal tillväxte visserligen absolut, men aftog relativt. Och under det att antalet arbetare i smådriften endast steg med omkring 10 procent, växte mängden af

de i jätteföretag sysselsätta med omkring 100 procent. Och därvid är att märka ett förhållande, som för socialismens framgång och segerutsikter är af synnerligen stor betydelse, nämligen att kvinnor och minderåriga i relativt stort antal användes i den lilla driften, under det de vuxna männen, som ju bestämma arbetsklassens hållning i politiska och sociala frågor, i tilltagande mängd bilda det storindustriella proletariatet och få dess vyer och dess mot kapitalismen fientliga intressen. Och inte lär väl, framhåller Kautsky, förverkligandet af den socialistiska samhällsordningen stöta på några oöfvervinneliga hinder därför att i småföretag sysselsätts, såsom Bernstein uppgifver, mer än 4 millioner personer, då man vet, att en stor del af dessa företag utgöres af de affärer, som drifvas af fruktmånglerskor, sömmerskor, tvätterskor, fruntimmer som ha rum för resande o. s. v. Det är något svaga bålverk för det kapitalistiska samhället!

I fråga om landtbruket förklarar Kautsky, att ingenting visar hän på att stordriften skall gå under, men heller ingenting på att smådriften skall försvinna. Han meddelar åtskilliga statistiska uppgifter från Tyskland, Frankrike och England, hvilka ådagalägga, att jordbrukets utvecklingstendens är olika i olika länder och äfven på olika trakter i samma land. Så finner man t. ex. i Tyskland, att det stora jordbruket har en tillbakagående tendens i de trakter, där det nu är förhärskande, men en framåtgående på andra håll. Agrarfrågan är emellertid enligt Kautsky ett af de svåraste af de spörsmål, som socialdemokratien är kallad att lösa. Men inte behöfver den stänga utsikten till socialistsamhället, då ju som bekant landtbefolkningen år för år relativt — stundom äfven absolut — aftager i antal, därigenom förlorar i makt och betydelse och för öfrigt, såsom erfarenheten lärar, råkar i allt större beroende af industrien och kapitalisterna.

Nutidens nationalekonomer i allmänhet torde väl medge, att inom industrien stordriften har en stark tendens att allt mer göra sig gällande, om de också ej dela socialisternas tro på dess allenaherravälde. Säkert är, att inom vissa områden storindustriens fördelar framför den lilla äro så påtagliga, att det är alldeles hopplöst för den senare att upptaga täflingskampen. Men inom andra områden, där det ej kräfves stort kapital eller dyrbara maskiner eller där ingen egentlig stegring af arbetets produktivitet

kan vinnas genom en långt drifven arbetsfördelning o. s. v., kan smådriften otvifvelaktigt med framgång konkurrera. Och om man i afseende på jordbruket kan uppvisa en eller annan fördel, som stordriften skulle ha framför smådriften, så uppvägas dessa tillfullo af andra, som denna senare är i besittning af. Om därför här och hvar äfven inom jordbruket stordriften hotar att tränga undan den lilla, beror detta oftast på bristande bildning hos de små jordbrukarne och dålig kreditorganisation, missförhållanden, som det nutida samhället med god vilja ej saknar resurser att afhjälpa.

Inkomst- och förmögenhetsfördelningen.

Hur inkomsten i samhället på det rättvisaste eller bästa sättet skall fördelas mellan dess medlemmar, är en fråga, som ej visat sig lätt att besvara. Många försök att ge svaret ha emellertid gjorts, fastän med olika framgång. Bekant är den af många socialister uppställda fordran: af hvar och en efter hans förmåga, åt hvar och en efter hans behof! Att detta skulle vara rättvist, är omöjligt att inse. Möjligen skulle det kunna förklaras vara det bästa, om det bara inte vore orimligt att söka genomföra det. Schäfte förklarar idealet vara en sådan inkomstfördelning, som mest befordrar samhällets fullkomning. Men det kan ju i oändlighet tvistas om, hur en sådan skall vara beskaffad. Adolf Wagner sätter som mål för den ekonomiska utvecklingen, att nationalförmögenheten och nationalinkomsten når en betydlig storlek och att fördelningen däraf blir sådan, att äfven den stora massan af befolkningen är säker om en tillräcklig inkomst för att fullt kunna tillfredsställa alla nödvändiga behof och dessutom få andel i sin tids viktigare kulturnyttigheter. Schönberg vill komplettera Wagners fordran med det tillägget, att fördelningen bör vara sådan, att de medelstora inkomstklasserna bevaras.

Hvarthän pekar då för närvarande utvecklingen i afseende på inkomstfördelningen? Det socialdemokratiska programmet har svaret färdigt: Alla fördelar af arbetets stigande afkastningsförmåga behålla kapitalister och jorddrottar för egen räkning. Dess följd för proletariatet är blott ökad elände och tryck.

Är detta sannt? Tyvärr är det statistiska material, med hvars hjälp denna fråga skulle kunna fullt nöjaktigt besvaras, mycket bristfälligt. Visserligen föreligger i åtskilliga länder en

inkomststatistik, men den har tillkommit i sammanhang med beskattningen och ger nog redan på denna grund i större eller mindre grad en skef bild af verkligheten; för öfrigt brukar den ej upptaga alla inkomstklasser. Den är därför ej någon säker grund att bygga på. Många ha dock af det förefintliga materialet, särskildt med stöd af Sachsens inkomststatistik, som är mycket god, trott sig kunna draga den slutsatsen, att utvecklingen för närvarande, om ock långsamt, går i sund riktning: de medelstora inkomstklasserna försvinna icke, utan tillväxa både absolut och relativt, under det att de minst bemedlades antal relativt aftager, om det också absolut något ökas. Socialisternas tal om medelklassens försvinnande är därför ej sannt, den ändrar blott i större eller mindre mån karakter. Och påståendet, att arbetarklassen skulle sjunka ner i allt större elände, är uppenbarligen stridande mot verkligheten. Det erkänner för öfrigt Marx själf, i det han visar, hurusom arbetarskyddslagstiftningen och arbetarnes sammanslutning i England betydligt förbättrat deras ställning i materiellt och andligt afseende.

Bernstein har i det hela anslutit sig till denna uppfattning. I sin förklaring till partidagen i Stuttgart säger han: »De sociala förhållandena ha icke tillspetsat sig så, som det »kommunistiska manifestet» (af Marx och Engels) påstår. Det är icke blott gagnlöst, utan den största dåraktighet att söka dölja detta för sig. De besittandes antal har ej blifvit mindre, utan större. Den enorma tillväxten af samhällsförmögenheten ledsagas ej af ett alltmer sammankrympande antal kapitalmagnater, utan af ett växande antal kapitalister». I sin broschyr ger han kraftigt uttryck åt samma tankegång och tillägger, att om »socialismens utsikter vore beroende därpå, att antalet besittande ginge tillbaka, så kunde den när som helst 'gå hem och lägga sig'». Med en tämligen ofullständig och föga beviskraftig statistik söker han stödja dessa sina påståenden.

Kautsky är ej sen att påvisa, hur svaga de statistiska stöd äro, som Bernstein rör sig med. När han talar om, att de »besittandes» antal växer, väntar man, säger Kautsky, att han skall stödja detta med förmögenhetsstatistik, men det gör han ej. Han ger oss blott inkomststatistik utom i fråga om Preussen. Men de siffror, han därifrån meddelar, bevisa ingenting om utvecklingens

gång, därför att de blott äro tagna från ett år. Och de lämna för öfrigt, såsom den bekante nationalekonomen Herkner säger, en föga glädjande bild af förmögenhetsfördelningen. Men Bernstein är ganska nöjd därmed. Och nog är det bra underligt, menar Kautsky, af en person, som kallar sig socialdemokrat och marxist.

Men ej nog därmed. Hvad menar Bernstein med »besittande?» Kan hvar och en, som eger någonting, kallas så, då äro äfven lönarbetarne besittande. Bernstein talar än om »besittande», än om »kapitalister», men man vet ej, om han vill sätta likhets-tecken mellan dessa båda uttryck. Antagligen använder han uttrycket »besittande» i olika mening på olika ställen. Och det bidrar att göra hans utredning oklar och värdelös.

Den inkomststatistik Bernstein drar fram bevisar enligt Kautsky ej mycket. Att t. ex. jämföra siffrorna i Preussens inkomststatistik för 1854 och 1894 måste i vetenskapligt hänseende anses ovederhäftigt, då ju uppskattningen skedde efter så olika regler de båda åren. Och när man studerar engelska förhållanden i ifrågavarande afseende, får man ej glömma, att England intar en undantagsställning i världen. Dess kapitalister utsuga ej blott de engelska arbetarne, utan millioner proletärer i jordens alla delar. För öfrigt är att märka, att det är det industriella kapitalet, ej handels- och lånekapitalet, som utgör den revolutionära kraften i nutidens samhällen och som småningom framtvingar den socialistiska produktionsorganisationen. Om nu i England handelskapitalet växer hastigare än det industriella, så kan visserligen där de sociala motsatserna utjämnas, men det beror då blott på den egendomliga ställning, som England intar i världen och som gör, att det ej kan tjäna som typ för utvecklingen på andra håll.

Bernstein framhåller, att man icke får tro, att med den på många områden fortgående koncentrationen af företagen till stor-drift nödvändigt följer en koncentration af förmögenheten på några få händer. En sådan tendens, där den förefinnes, motverkas genom aktiebolagen. Genom dessa blir det möjligt också för ägare af jämförelsevis små besparingar att bli kapitalister och företagare. Äfven en så långt gående kapitalkoncentration, som utmärker »trusts», behöfver ingalunda tyda på hopande af förmögenhet hos några stycken »kapitalmammuter». Så räknar t. ex. den för ej

länge sedan bildade engelska trådtrusten ej mindre än 12,300 aktieägare. Af dessa voro

6,000 innehafvare af stamaktier med 1,200 mark i genomsnittskapital,

4,500 » » prioritetsakt. » 3,000 » » » »

1,800 » » obligationer » 6,300 » » » »

Hur stor betydelse i afseende på förmögenhetsfördelningen aktiebolagen ha, är emellertid ej möjligt att afgöra, säger Bernstein, då någon statistik af större omfattning ej förefinnes och i många fall svårigen kan åstadkommas, eftersom aktierna oftast äro ställda på innehafvaren. Det kan ju lätt hända och är ju också vanligt, att en stor kapitalist förekommer som större eller mindre aktieägare i alla möjliga företag. Efter sådana medgifvanden, menar Kautsky, bör Bernstein själf inse, att hans siffror äro komplett värdelösa i afseende på frågan, om antalet besittande tillväxer. Och det är så långt ifrån att aktiebolagsväsendet upphäfver verkningarna af kapitalkoncentreringen, att det tvärtom drifver den till deras spets. Det utgör just den form, säger Kautsky, hvarigenom monopoliseringen af den ena produktionsgrenen efter den andra försiggår. Bernsteins påstående, om också ej framställt i fullt öfvertygande form, synes mig emellertid innehålla en kärna af sanning, som nog kunde förtjäna en närmare undersökning.

Att arbetarklassen af den fortgående ekonomiska utvecklingen endast skulle ha att vänta »ökadt elände, tryck och slafveri, större nedpressning och utplundring», är en lära, som Bernstein alldeles förkastar. Den är också numera, säger han, tämligen allmänt öfvergifven, om också icke direkt och med alla sina konsekvenser, så åtminstone i den formen, att man söker borttolka den. Detta påstående rättfärdigas tillfullo af Kautskys ställning i denna punkt. Han måste medge, att t. ex. den sachsiska inkomststatistiken — och för öfrigt den allmänna erfarenheten — ger vid handen, att folkmassans proletarisering d. v. s. förvandling till »löneslafvar» icke nödvändigt innebär dess »pauperisering». Det menar ej heller Marx — och det socialdemokratiska programmet — med ordet elände, säger Kautsky. Detta behöfver ju ej ovillkorligen tolkas såsom liktydigt med fysiskt elände, det kan också betyda socialt elände. Den som fattar ordet i den förra betydelsen har ej svårt att visa, att Marx' påstående är ohållbart. Men tager man ordet i den senare meningen, blir satsen fullt öfver-

ensstämmande med verkligheten. Att Marx själf måste ha använt uttrycket i denna senare betydelse framgår däraf, att han i samma arbete — »Das Kapital» — framhåller, huru den engelska arbetarklassens läge betydligt förbättrats genom fabrikslagstiftningen. Yttranden af Lassalle och Rodbertus tala också för denna tolkning. När arbetets produktivitet stegras i kolossal grad, men gagnet däraf antingen ej alls eller också blott i ringa mån kommer arbetarne tillgodo, så måste klyftan mellan bourgeoisie och proletariat alltmera vidgas och arbetsskassen känna sig nedsjunka i allt större elände, då den jämför sitt läge med öfverklassens. Och hvilket elände alstras ej genom maskinväsendet och den alltjämt fortskridande arbetsfördelningen! Hur dödande enformigt, ja rentaf vedervärdigt blir ej arbetet därigenom! Och knappast kan man genomskåda den massa af fördärf för proletariatet, som följer af kvinnornas och barnens indragande i fabriksarbetet. Hurudana skola arbetarehemmen under sådana förhållanden blifva? Men med dåliga hem följer dryckenskap och mycken nöd.

Att nu allt detta elände skulle vara i tilltagande, är emellertid äfven för Kautsky svårt att uppvisa. Men nog förefinnes, menar han, i det kapitalistiska samhället med dess konkurrens och dess jagande efter vinst en outrotlig tendens att nedtrycka arbetarne i elände genom arbetsgifvarnes ständiga sträfvän att sänka lönen och därmed produktionskostnaderna, om också denna tendens ofta nog hindras att göra sig gällande.

Men hur man än vrider och vänder på saken, svårt, ja omöjligt blir det alltid, menar Bernstein, att försvara Marx' tal om »det ständigt aftagande antalet kapitalmagnater», som tillvälla sig »alla fördelar» af arbetets stigande produktivitet, under det för arbetarklassen »massan af elände» etc. oupphörligt växer.

De ekonomiska kriserna.

Det finns väl knappast någon, som ej erkänner, att de i det nuvarande ekonomiska samhällslifvet då och då inbrytande kriserna äro ett ondt. Men under det somliga, såsom W. Roscher, betrakta dem som ett nödvändigt ondt, oskiljaktigt från högre kultur och som därför endast råa naturfolk kunna ha förhoppning att blifva förskonade ifrån, anse andra, såsom Marx och Engels, att kriserna äro en förbannelse, som vidlåder det nuvarande kapi-

talistiska produktionssättet, men som skulle försvinna i en socialistisk stat. Att denna socialisternas förhoppning skulle gå i uppfyllelse, äfven om deras drömde och dimmiga samhällsskick en gång skulle blifva verklighet, kan däremot vara tvifvel underkastadt. Den som t. ex. tagit kännedom om den vidräkning med det socialistiska samhället, som D:r G. Cassel i decemberhäftet af Ekonomisk Tidskrift för 1899 anställde, känner sig nog allt annat än säker om att dylika förhoppningar skola verkliggöras. Krisernas orsaker äro nämligen mångahanda. En undersökning, som företogs 1886, om orsakerna till en kris i Nordamerika lär ha ledt till uppspårandet af ej mindre än 180 sådana! Ett botemedel, om än så radikalt, har därför föga utsikt att skaffa dem ur världen.

Socialisterna framhålla såsom krisernas hufvudorsak det »anarkiska» produktionssätt, som utmärker det nuvarande samhället. Varuproduktionen sker, säger Kautsky, genom af hvarandra oberoende producenter för marknaden, d. v. s. för de växlande behofven hos ett obestämdt antal konsumenter. Och marknaden, som förr var mera begränsad, utvecklar sig alltmera till världsmarknad, som den enskilde producenten ej är i stånd att öfverskåda. Det enda reglerande elementet i detta anarkiska produktionssystem är priset: produceras mer än som behöfs, sjunker priset och tvärtom. Med nödvändighet inträda därför ibland tider, då det är omöjligt att få varorna sålda till produktionskostnaderna. Men detta måste leda till olycka i det nutida samhället, då produktionen i allt större utsträckning sker just för försäljning och ej för egen förbrukning. En rubbning af affärslifvet på en punkt fortplantar sig emellertid på grund af den alltjämt fortskridande samhälleliga arbetsfördelningen och kreditväsendets utveckling till andra punkter, och så drabbar krisen kanske en hel nation, ja ofta nog en hel mängd nationer.

Samtidigt växer de produktiva krafternas elasticitet oerhördt; men ökad produktivitet gagnar ej proletariatet, då kapitalisterna sträfvat att alltmera nedtrycka arbetslönen, i följd hvaraf arbetarne själfva kunna köpa allt mindre del af sin produkt. Sträfvandet att utvidga marknaden — såväl den inre som den yttre — blir därför naturligt och nödvändigt för de industriella kapitalisterna. Men detta kan ej fortgå i oändlighet. En gång är expansionsför-

mågan slut och man hamnar, om också ej i en akut världskris, så i en obotlig kronisk öfverproduktion.

Äfven i denna punkt har Bernstein en ljusare syn på tingen. Några tecken till en ekonomisk världskrach låta sig ej påvisas enligt hans mening. Man har tvärtom anledning att hoppas, att åtminstone för en längre tid framåt någon allmän affärskris af likartad beskaffenhet som de föregående icke skall inträffa. Lokala eller partiella rubbningar i näringslivet kunna nämligen nu för tiden knappast få så stort inflytande på det allmänna affärsläget som förr. Detta skulle bero dels på världsmarknadens kolossala utsträckning i förening med kommunikationsväsendets utveckling, dels på de europeiska industristaternas rikedom i förening med elasticiteten i det nutida kreditväsendet. Härtill kommer den makt att förebygga kriser, som enligt Bernstein måste tillerkännas karteller och trusts. Det kapitalistiska samhället torde således i sin utveckling lägga i dagen, att de produktiva krafterna ej, såsom Erfurtprogrammet påstår, vuxit detsamma öfver hufvudet.

Häremot invänder Kautsky, att ingen människa påstått — såsom Bernstein tycks vilja framhålla —, att socialismen skulle blifva en följd af någon en gång inbrytande världskris. Hvad som däremot är säkert och som de socialistiska vetenskapsmännen framhållit, det är, att kriserna påskynda kapitalets koncentreringsprocess samt öka såväl mängden af proletärer som osäkerheten i deras läge. Och detta vederlägger ej Bernstein. Att det kapitalistiska produktionssättet för öfrigt, om det får bestå, måste leda till kronisk öfverproduktion, är nog visst, men det är knappast sannolikt, att detta stadium någonsin skall nås, ty proletariatets kamp lär väl dessförinnan ha framkallat det nuvarande samhällets omstörtande. Hvad utsikterna för den närmaste framtiden vidkommer, så kan Bernsteins optimism ej annat än förvåna. Praktiska affärsmän förutse och vänta redan, att om ett par år en kris skall komma. Och hvad har Bernsteins tro på kartellernas förmåga att förebygga kriser för grund? Ingen. De ha icke kommit till för det ändamålet, säger Kautsky, utan för att öka kapitalisternas vinst. Detta kan nås dels genom att minska produktionskostnaderna, dels genom att öka omsättningen. På den inhemska marknaden söka nog kartellerna begränsa utbudet och därigenom hålla priset uppe, men dess större produktmassor kastas till låga pris

ut på den utländska marknaden. Kartellerna kunna således ej sägas besitta några krisförebyggande egenskaper. Förenta staterna äro kartellernas land par préférence. Har där produktionen begränsats? Nej. Och i intet annat land förekom under 1890-talet en så svår kris som den år 1893 i Förenta staterna.

Det socialdemokratiska partiets politik.

Att Bernstein ej kan vara nöjd med det nuvarande parti-programmet är klart. Dess alltför »apodiktiska» satser stå ju enligt hans uppfattning i strid mot de verkliga förhållandena. Och i afseende på taktiken anser han, att partiet bör afgjort slå in på en ärligt menad socialreformatorisk stråt. Ty det kan ej ännu på allvar bli tal om att organisera samhället på socialistisk grund. Därtill saknas ju de viktigaste förutsättningarna. Kapitalets koncentreringsprocess har ej nått så öfverväldigande långt ens i de mest framskridna industriländerna, och de som önska den nuvarande samhällsordningens omstörtande äro skäligen få i förhållande till dem, som vilja bevara den. Icke heller äro proletärerna ännu mogna att fylla de uppgifter, som ett öfvertagande af makten skulle kräfva. Det erkänna många arbetare själfva. De behöfva uppfostras ekonomiskt och politiskt. Ty »där arbetarklassen ej äger mycket starka ekonomiska organisationer och ej nått en hög grad af andlig själfständighet genom den uppfostran, som deltagande i den kommunala själfstyrelsen skänker, där är proletariatets diktatur detsamma som klubbtales och tidningsskrifvares diktatur». Och en sådan, menar Bernstein, vore sannerligen ej till gagn vare sig för samhället i dess helhet eller speciellt för arbetarrörelsen. Intet verksammare medel finnes till en verklig uppfostran af arbetarklassen än kraftig utveckling af fackförenings- och konsumtionsföreningsrörelsen, som socialdemokraterna kortsynt nog alltför mycket försummat. Ej heller bör partiet ringakta det gagn i andligt och materiellt hänseende, som en i god riktning ledd kommunalförvaltning kan skänka arbetsklassen. Partiet bör klart öfvergå till en praktisk och sansad politik och uppge den gamla hotfulla och revolutionära fraspolitiken, som betraktat alla på det nuvarande samhällets grund stående partier som en enda reaktionär massa, hvilken det gällt att med alla medel bekämpa. I så fall vore en sammanslutning med de »borgerliga» radikala

partierna möjliggjord och reformarbetet skulle därigenom otvifvelaktigt påskyndas.

Kautsky å sin sida är nöjd med det socialdemokratiska partiprogrammet i dess nuvarande formulering. Men man får ej — såsom Bernstein här och hvar gör — lägga in i dess sammanträngda satser en tankegång, som för dess upphofsmän är främmande. Att rikta sina ansträngningar på reformer, som till proletarietets fromma kunna genomföras på det bestående samhällets grund, anser han klokt och har ingenting emot att för det ändamålet sluta förbund med de »borgerliga» radikalerna. Men att uppge den särskilda partiorganisationen för att med dem bilda ett stort radikalt folkparti, vore otvifvelaktigt skadligt för proletärerens intressen. Dessa kunna nämligen aldrig uppge sitt slutmål: det nuvarande samhällets omstörtande. När det målet kan nås, är ej möjligt att säga; och lika litet kan man fastslå någon viss grad af mogenhet hos det kapitalistiska samhället eller hos proletarietet såsom villkor för att den stora omdaning skall kunna äga rum. Därpå kan endast utgången af ett praktiskt försök lämna svar.

* * *

Några egentligen nya synpunkter i afseende på de behandlede frågorna erbjuder just icke denna socialdemokratiska polemik. Någon betydelse ur den ekonomiska vetenskapens synpunkt har den därför ej. Men den torde i stället ha haft eller komma att få en viss verkan i praktiskt hänseende. Det är ej utan betydelse, att en framstående man inom det socialdemokratiska lägret vågar öppet framträda och bryta med sina läromästare och sina partikamrater. Den kritiklösa och blinda auktoritetstro, som i så hög grad kännetecknar det socialdemokratiska partiet och som dess styrande mästare, likasom alla sektledare, ifrigt söker inpränta, kan därigenom alltid få någon knäck, till fromma för den sansade pröfningen af den bestående samhällsordningen och för dess lugna och jämna utveckling till det bättre. Att det socialdemokratiska partiets grundteser böra betraktas nästan som heliga sanningar, som det ej anstår partimedlemmar att med lättsinnigt tvifvel oskära, låter äfven Kautsky förstå. »Man måste fordra», säger han, »att hvarje pröfning af vårt program företages med den största samvetsgrannhet, att man icke sätter dess riktighet i fråga vid

första bästa infall, vid första bästa kritik, som man hör, att man icke utan tvingande skäl framkallar tvifvel på fastheten af de grundvalar, hvarpå partibyggnaden hvilar, och att man icke rubbar den gamla ståndpunkten, innan man vunnit och befastat en ny.» Man tycker sig höra en religionslärare varna sina lärjungar för den moderna kritikens omogna hugskott! Och dock vilja Kautsky och hans meningsfränder kalla sig och anses för »vetenskapliga socialister»!

Synnerligen lycklig i sitt angrepp på den socialdemokratiska programbyggnaden har emellertid Bernstein icke varit. Såsom Kautsky upprepade gånger har nöjet att påpeka, lider hans bevisföring af betänkliga brister och hans framställning är flerstädes oklar. Med den utveckling, som den nationalekonomiska vetenskapens kritik af socialismen för närvarande nått, borde han bättre kunnat hvässa sina vapen.